

Møte for lukkede dører, Stortinget 4. mai 1936

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 4. mai 1936 kl. 17.00

President: Magnus Nilssen.

Dagsorden:

Utenriksministeren vil gi en meddelelse om sin utenlandsreise.

Presidenten: Som man av dagsordenen vil se, akter utenriksministeren å gi en meddelelse om sin utenlandsreise, og det ansees heldigst at møtet holdes for lukkede dører. Presidenten vi foreslå at møtet holdes for lukkede dører.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det har jeg selvfølgelig intet å bemerke til. Men jeg vil i denne forbindelse gjerne reise et spørsmål som jeg har vært inne på flere ganger før: om ikke pressen kan innbys til disse møter, hvis utenriksministeren mener det er mulig. Før i tiden var det almindelig skikk ved disse lukkede møter at de samme representanter for pressen, som møter hos utenriksministeren når der gis opplysninger til pressen, blev innbudt her. Det var presidentskapet som til slutt motsatte sig det. Jeg har alltid ment og mener fremdeles at det var en stor feil. Hvis utenriksministeren finner at det kan skje, bør presidentskapet etterkomme hans ønske i så henseende. Nu lar det sig vel neppe gjøre under dette møte, for det tar jo alltid tid når pressen skal ha underhåndsunderretning, men jeg vil henstille til utenriksministeren å overveie det for fremtiden og til presidentskapet å følge hans ønske i så henseende. Jeg tror nemlig det har ikke liten betydning at pressen på denne måten med en gang kan bli orientert i hvad der her foregår.

Presidenten: Det har overfor presidenten fra utenriksministerens side overhodet ikke vært nevnt det spørsmål om pressen skulde være til stede; men jeg for mitt personlige vedkommende er enig med den ærede representant i, at det kunde være ønskelig at pressen var til stede ved den slags møter, for direkte å kunne få de nødvendige opplysninger som kan gis. Det må naturligvis overveies i det enkelte tilfelle, og det blir jo nærmest utenriksministeren som får uttale sig om det. Men om det hadde vært nevnt, så hadde det fra min side i hvert fall ikke vært gjort noen innvending mot det, for så vidt som utenriksministeren deri var enig.

Braadland: Jeg vil gjerne få lov til å slutte mig til hr. Mowinckels henstillen.

Statsråd Koht: Eg vil gjerne få sagt at i det tilfelle i dag vilde eg for min part berre ha rekna det for godt um pressa hadde vore til stades. Eg skal få lov til alltid sidan, når det er tale um slike meldingar til Stortinget frå meg i det minste, å segja frå til presidentskapen um eg meiner at pressa bør få tilgjenge eller ikkje.

Presidenten: Etter dette går presidenten ut fra at saken for fremtiden vil bli ordnet på tilfredsstillende måte. - Presidenten anser forslaget om at dette møte holdes for lukkede dører som enstemmig bifalt.

Videre foreslår presidenten at regjeringens medlemmer og de i forretningsordenens § 54 nevnte funksjonærer samt utenriksråden og byråchef Skylstad gis adgang til møtet. - Det ansees enstemmig bifalt.

Presidenten skal videre meddele at representanten Fjalstad, som har vært permittert, atter har tatt sete.

Statsråd Koht¹: Eg har bede om å få dette møtet i Stortinget for di eg gjerne vilde få lov å gjera greie her for dei lærdomane eg har hausta på den utanriksferda eg nyst har gjort. Og eg har bede om å få møtet innanfor stengde dører for di eg då kunde tala meir fritt om ymse ting enn eg elles hadde kunna.

Fyrst vil eg då nemna at eg alt i eit par månader hadde gått og tenkt på denne ferda. Det var so mange vanskelege spørsmål som reiste seg kringom i verda og som gjorde heile framtida utrygg, so eg meir og meir kjende trong til å koma ut og få tala med andre utanriksministrar og høyre kva dei tenkte om vilkåra og vonene for verdsfreden. Det var ting som ikkje nett beinveges vedkom Noreg, men som likevel måtte få stor innverknad på lagnaden vår. Det spurdest fyrst og fremst om koss det skulde gå med den verdskipnaden som vi i so mange måtar måtte setja vona vår til i fredsarbeidet, - Folkesambandet. Vi såg koss det gjekk med sanksjonane mot Italia: dette merkelege, fyrr uhørde tiltaket av ei verdssamling av statar med det formålet å stagga ein ågangs- og landvinningskrig, - det vart sett i verk med lam vilje, og meir og meir vart det tydeleg at det ikkje førde til målet. Vi såg at dei stormaktene som skulde vera grunnstolpane i Folkesambandet, dei vart meir og meir usams seg imillom. So kom den tyske hærsetjinga i Rhinlandet, - eit òpe traktatbrot. Vi kan godt skyna grunnane til det; dei andre som var med i Locarno-traktatane, var slett ikkje uskyldige. Men det var då ei ny oppriving i rettsskipnaden millom statane. Og det drog endå meir usemje millom stormaktene i Folkesambandet etter seg. Samstundes reiste det seg ein otte for at nye tiltak med brot på rettstilstandet skulde koma på andre kantar. Og mange tok jamvel til å tru at vi alt stod framfyre ein ny verdskrig.

Med det ansvaret eg måtte kjenna i stillinga mi, var det då berre naturleg at det vart til eit sterkare og sterkare krav i meg at eg måtte freista få personleg kjennskap til synsmåtane hos regjeringane i dei statane som stod nokolunde i same stillinga som vi. Eg tenkte ikkje då so mykje på dei andre nordiske regjeringane; for dei har eg alltid sopass mykje samband med so eg veit nokolunde koss dei står. Men eg tenkte på regjeringane i andre små eller millomstore statar; dei kunde ha same fårane og same interessene som vi. Eg vil dessutan få lov å minna om det eg sa her i Stortinget den 11 februar, soleis mest ein månad fyre det tyske Rhin-kuppet. Eg sa at no

¹ Herfra gjengitt etter trykt, hemmelig referat.

trongst det ein aktiv fredspolitik, ein som freista taka upp til open, fordomsfri prøving og dryfting dei brennande spørsmåla i verda, eitt for eitt. Og eg sa at det hasta. Hendingane etterpå gav greitt vitnemål om kor mykje det hasta. Men skulde ein i det heile tenkja på slik ein aktiv fredspolitik frå småstatane, so måtte det orientering til. Og det var den eg vilde skaffa meg.

Eg hadde lenge sett meg fyre, at om det vart råd til å sleppa ifrå, so vilde eg nytta påskeferia til slik ei orienteringsferd. Det hōvde so heppeleg at eg då kunde taka i veg utan det turvte vekkja undring eller spørsmål hos nokon. For i sjølve påskeveka skulde det vera utsendingsmøte i den internasjonale historikarsamskipnaden i Bucarest, og eg har heile tida vore so nær knytt til denne samskipnaden so det var sers rimeleg om eg reiste til dette møtet. Likso rimeleg var det om eg la vegen om Prag, sidan eg der kunde visa til at eg nett hadde vorte vald inn i Vitskapsselskapet. Heimvegen vilde eg so leggja om Warszawa; for både Tsjekkoslovakia og Romania hōyrde då til den "vesle ententen", so eg kunde venta meg å finna nokolunde same synsmåtane der; men Polen hadde i dei siste åra kome over på ein noko annan grunn, og det vilde vera verdfullt for meg å hōyra koss dei der no tenkte. Då dei so fekk greie i Polen på at eg esla meg dit (for eg måtte be om passvisum for ferda mi dit), då kom det upp på polsk side tanken om at eg der skulde koma offisielt som den norske utanriksministeren. Det var den polske sendemannen i Oslo, Neumann, som tok upp denne tanken, og han er ein av dei klokaste karane i diplomatiet her i Oslo, - so klok so eg synest eg må akta meir enn vanleg vel på tunga mi når eg talar med han. Men han meiner det vèl med landet vårt, han ynsker same politikken som vi, og då han kom med framlegget sitt, då slo eg etter noko ettertanke til. Det var det at om eg fōr ifrå Bucarest til Warszawa, so låg det noko utanfor den naturlege vegen, og det var då likevel klårt for alle at den ferda gjorde eg for politisk formål. Då var det likso godt eller betre at eg ikkje reiste der halvt i løyndom, det kunde heller sjå mistenkeleg ut, og det kunde difor for meg òg vera det beste å koma dit offisielt. Men slik som stillinga er i Europa, med dei motsetningane som finst der trass i all samling under Folkesambandet, so var det frå fyrste stund heilt klårt for meg, at om eg reiste til Warszawa, so måtte eg samstundes taka Moskva med. Det kunde vera nyttig for meg av andre omsyn òg, - og nyttig for landet vårt; for det kunde hjelpa til å døyva noko den mistrua dei har til oss der burte etter vi har fått Finnland med i det nordiske samarbeidet. Men skulde eg vera offisiell gjest i Warszawa, so måtte eg vera det i Moskva òg. Og eg sende då straks melding om at eg kom dit offisielt. Eg tregar ikkje på at det kom til å bli på denne måten. Eg trur at dei på bae stadene satte pris på at eg soleis kom offisielt; eg trur at dei rekna det for ei sers venskapeleg gjerning frå norsk side. Det var fyrste gongen at ein norsk utanriksminister kom på slik gjesting, og eg trur landet vårt berre kunde ha nytte av det. Eg må her leggja attåt at om eg so ikkje var offisielt som utanriksminister i Bucarest, so stelte dei med meg der mest som ein offisiell gjest; dei slår no alltid so stort på i Romania. Men elles vart eg no vel fagna allstad eg

kom. Eg fekk den kjensla at Noregsnamnet har god klang ute i verda, og dei har vyrndnad for den fredspolitikken vi fører.

Eg nytta då påskeferia til denne ferda mi. Eg tok i veg måndagen den 6 april, og eg nytta fly allstad der det var mogleg, so eg skulde koma fort fram. Men endå måtte eg vera burte ei veke attpå påskeferia. Eg kom ikkje att fyre den 27 april. Men då hadde eg vore og tala med folk i åtte land, - i Prag, Wien, Budapest, Bucarest, Warszawa, Moskva, Helsingfors og Stockholm; dei to siste stadene låg no radt i heimvegen min.

Tida for ferda kom til å bli endå laglegare vald enn eg frå fyrsten hadde tenkt. Det var då straks etter rådleggjingane i London om det tyske spørsmålet, og samstundes trengde det italiensk-etiopiske spørsmålet seg nærare og nærare fram imot ei avgjersle. Austrike hadde nett fylgt det tyske fyredømet og sett seg ut over Versailles- traktaten. Og Tyrkia kravde like eins nye rettar. Det var som alt var i oppløysing, og alle millomfolkelege tilhøve måtte bli tekne upp ifrå grunnen. Trongen til dryfting og samråd var levande på alle kantar.

Skal eg no tala om dei ålmenne inntrykka som sit att i meg etter alle dei samtalaneg og har hatt, so er det fyrste dette at dei i alle statane aller fremst tenkjer på seg sjølv, på sine eigne spørsmål og på det som kan tena deira eigne serskilde interesser. Det er ikkje so rart om regjeringane i slike land som Austrike eller Ungarn tenkjer på den måten; dei har fått bøta so hardt for verdskrigen, dei har ikkje stort meir enn halvt sjølvstende, og dei sukkar under slike økonomiske vanskar so dei kan ha meir enn nok med sine eigne spørsmål. Ingen ventar at desse landa skal setja noko stor kraft inn i den ålmenne verdspolitikken; ein må vera glad til om dei ikkje skaper uro ikring seg. Ungarn har no elles sine "revisjons"- ynske, om det so sluttar med å tale om dei, og grannelanda er difor stødt på vakt imot det.

Noko meir uventande torer ein kanskje segja det er når ein høyrer same sjølvfylte politikken ifrå eit land som Tsjekkoslovakia, det som har havt Masaryk og Benes til førarar. Det slo meg i det minste sterkt då eg tala med den tsjekkosllovakiske utanriksministeren Krofta, at kva vi so tala om, so kom tankane hans stendig tilbake til dette eine: kva var det som best kunde tena til å tryggja Tsjekkoslovakia? Han var dermed heilt inne i den gamle militær- og alliansepolitikken, og rekna berre med festningar og allianseavtalar til verje imot grannane, serleg Tyskland og Ungarn. Han vog makt imot makt, og all ting berre - eller i det minste fyrst og fremst - med tanke på sitt eige land.

Jamvel hos ei stormakt som det russiske Sovjet-Samveldet som i det minste sjølv skrøyter av at det ikkje tarv reddast for nokon, møter ein denne stendige tanken på koss kvar einskild ting verkar på eins eige land. Grunnlaget for heile utanrikspolitikken til Litvinoff, det som bl.a. har ført han til hjelpeavtalen med Frankrike og Tsjekkoslovakia, det er redsla for Tyskland. Han sa til meg og han heldt fast på det imot alle innkast, at alt det som Hitler eller andre tyske statsmenn segjer om fred og venskap, det er berre talemåtar og luring. Han kjende seg heilt viss på at liksom "Mein Kampf" er bibelen for det tyske folket, soleis er den krigspolitikken som Hitler der har forkynt, framleis den som han og Tyskland

styrer etter. Og Litvinoff kunde difor rita upp for meg heile den tyske krigs- og landvinningsplanen som no skulde bli dekt med fredstilbod, - ein krigsplan som skulde slutta med å gjera Tyskland til herre i Europa. På slike fyresetningar er det rimeleg nok at russisk politikk fyrst og fremst må setja seg til mål å ringa inn Tyskland med ein mur av alliansar som det skulde bli uråd for det å bryta igjennom. Her kan vi då i sanning tala om "Einkreisungspolitik".

Sjølvsagt: vi har ingen rett til å lasta andre statar for di dei tenkjer på seg sjølv. Det må vi alle gjera, det er endefram plikt. Men vi burde vel ha rett til å venta at vidsynte statsmennar såg sine eigne nasjonale spørsmål i ein større samanheng, - at dei ikkje berre tenkte på trygda for landet sitt i notida og den aller næraste framtida, men at dei vilde byggja eit millomfolkeleg rettstilstand som kunde gjeva ein varig trygd for alle land på jorda. Og det vilde vera urett å segja at eg ikkje møtte denne politikken på ymse kantar, om so helst berre i brot og i brøk. Eg må ærleg vedgå at når eg råkar ein statsmann som forkynner at regjeringa hans har ikkje anna formål enn å halda uppe fred og rett i verda og verja om alle dei millomfolkelege avtalane so dei skal stå heilage og ukrenkjelege, då skyt det uvilkårleg upp i meg ein mistanke om at slikt er berre talemåtar til å dekkja over reint sjølvkjære formål; dei skal tidt berre tena til å løyna at staten no har vunne alt det han har trådd etter, sumtid mykje meir enn han med godt samvit kan segja han burde ha, og so vil han hindra at andre skal koma med noko krav til han eller gjera innhogg i maktområdet hans. Eg har då fått høyra slik "idealisme" òg på denne ferda mi; men eg reknar ikkje den for nokon serleg vinning for ein ålmenn retts- og fredspolitik. Tvert imot: han stenger for eit fritt og ope ordskifte om dei spørsmåla som det kan vera ein krigsføre i, og lèt eit fårleg misnøgje liggja og glø i løyndom under skorpa.

Likevel merka eg no allstad at det var stor uro for koss det skulde gå med Folkesambandet. Ingen kunde la vera å tenkja på kva fylgjene skulde bli av det italienske og det tyske paktbrotet. Men ei ålvorleg dryfting om dette spørsmålet fekk eg i grunnen berre med den polske og den russiske utanriksministeren, og dei representerte kvar sin motsette tenkemåte som eg so kunde finna att noko av hos statsmennar i andre land, men ingen stad so sterkt utforma som i Polen og Russland. Eg vil difor her freista gjeva att dei tvo hovudsynsmåtane i den forma eg fekk høyra dei i desse to landa.

Då vi dryfte utanrikspolitikken her i Stortinget den 5 mars, serskilt med tilføre av krigen millom Italia og Etiopia, - det var tvo dagar fyrr Tyskland gjorde kuppet sitt i Rhinlanda, - då sa eg at det store spørsmålet for Folkesambandet no måtte bli kva det skulde velja av tvo heilt motsette framgangsvegar: anten gjeva upp alt det som ein kan kalla sanksjonspolitik, eller so freista styrkja sanksjonsmakta si endå meir enn fyrr. Det er dette valet som vi tydeleg no står framfyre, og her representerer Sovjet-Samveldet klårt og greitt den tanken at Folkesambandet no må bli gjort sterkare enn fyrr, so det kan nytta sanksjonane sine med større kraft og med avgjerande verknad. Litvinoff hadde det klårt fyre seg, det som vi no elles alle kan sjå, at om

Folkesambandet straks frå fyrsten hadde sett inn alle dei økonomiske sanksjonane sine imot Italia med full styrke, heilt ut i samsvar med dei ålmenne forskriftene i pakta art. 16, so måtte det ha voldt mykje større vanskar for den italienske krigsførsla enn dei halve tiltaka som i røynda vart sett i verk. Og Litvinoff meinte elles at om so Italia vann krigen sin i Etiopia, so kunde ein ikkje difor segja at sanksjonane hadde vore verknadslause; dei hadde gjort so mykje skade på dei italienske finansane so Italia kom til å kjenna det lenge etter, og det vilde ha gjort den røynsla at krigen ikkje lønte seg. Men han trudde ikkje at berre økonomiske sanksjonar kunde føra fram, og han vilde difor styrkja Folkesambandet militært.

Den franske regjeringa har, som De veit, forma eit stort framlegg til nyskiping for Folkesambandet, og der er det med eit punkt om at det må bli skapt ein internasjonal hærstyrke som Folkesambandet kan nytta imot ein paktbrytar. Eg har dryft dette framlegget med alle dei statsmennene eg har tala med i Aust-Europa, og eg har berre funne ein - statsministeren i Romania - som var einig i det. Elles har alle sagt at det var praktisk ugjenomførleg, heilt utopisk. Og eg trur at alle som vil dryfta det i praktisk detalj, er nøydd til å koma til same endelykta. Det meinte då Litvinoff òg. Men han tenkte seg at styret for Folkesambandet burde få makt til å kommandera ut hærstyrke imot ein paktbrytar, om so ikkje ifrå alle statane i sambandet, so likevel ifrå dei statane som i kvart serskilt tilfelle var nærast interessert. I røynda vilde vel dette fyrst og fremst bli ei eller fleire av stormaktene, og framlegget vilde soleis nærast gå ut på å skapa eit stormakt- politi til vern for freden i Europa, - eg legg attåt at Litvinoff helst tenkte seg slik ei militærmakt for Folkesambandet avgrensa til Europa. Det er klårt at slikt eit framlegg byggjer på den fyresetninga at stormaktene er viljuge til å lyda Folkesambandet for di det er dei som råder der, og at dei er innbyrdes einige. Brest denne siste fyresetninga, so blir det ikkje lenger Folkesambandet som nyttar militærmakt imot ein paktbrytar; men det blir ein ålmenn europeisk krig.

Det kan ein i det heile ikkje gjera seg blind for, at om stormaktene ikkje er einige, so misser Folkesambandet all slagkrafta si. Det var då til sjuande og sist det som avgjorde at sanksjonane mot Italia vart so avdøyvde som dei vart, - at England og Frankrike ikkje vilde føra same politikken. Og det var av same grunnen at det ikkje vart gjort noko inngrep imot Tyskland etter Rhin-kuppet. Litvinoff var ytarleg misnøgd med at ein hadde gjeve seg til å forhandla fredeleg med Tyskland etter brotet på Versailles- og Locarno- traktatane; han meinte ein skulde straks ha late Tyskland kjenna makta imot seg, og til meg nemnde han serskilt kor han var misnøgd med at den danske representanten i Rådet hadde, som han sa, "forsvara Tyskland". Men det var då ikkje noko lyte i sjølve sambandsmakta som gjorde at Rådet ikkje greip hardt inn imot Tyskland. Det var motsetninga millom fransk og engelsk politikk som her kom fram og som vart endå meir tilkvest nett i denne striden. Tanken til Litvinoff om å gjeva Folkesambandet militær makt kan då nok vera meir praktisk i form enn det franske framlegget. Men han står og fell med politiske vilkår, med tilhøve millom stormaktene. Og ein er vel nøydd til å vedgå at

vilkåra nett no ikkje ligg vel til rettes for vedtak i den leia.

Spørsmålet om kva slags vilkår dei små statane kunde få under slike vedtak, skal eg ikkje her gå inn på. Det har synt seg fyrr at Folkesambandet nok kan hindra ein krig millom småstatar, og stormaktene kan alltid nytta militærmakta si til det. Det store spørsmålet blir alltid berre om ei stormakt kan bli hindra i å gå til krig, og då spørst det ikkje berre om Folkesambandet har militærmakt, men likso vel om økonomiske sanksjonar kan få nokon verknad. Dette er spørsmål som ein ikkje kan koma framom.

Den polske utanriksministeren såg på dette spørsmålet ut ifrå den tanken at ein fekk vedkjenna seg endefram at sanksjonspolitikken hadde lide nederlag. Han vilde ikkje festa seg noko ved allslags "om" eller "dersom", - at endelykta kunde ha vorte annerleis, om ein hadde gått fram på anna vis. Han bøygde seg for det faktum at det ikkje hadde vore råd å få gjort meir ut av sanksjonane enn det som var gjort, og dermed hadde ein korkje fått stansa krigen eller hindra den italienske sigeren. Folkesambandet hadde tapt mykje i vyrdnad hos alle folk, anten ein so berre rekna med den veikskapen det hadde synt i sanksjonane, eller ein såg på den valdskinga som sambandsstaten Etiopia no måtte bøygja seg for.

Utanriksminister Beck meinte at stormaktene innanfor Folkesambandet, i dette tilfellet nærast England og Frankrike, fyrst og fremst hadde set på sine eigne interesser. Og det same meintest han sjå i det tyske spørsmålet: her var det heilt klårt at Frankrike berre vilde nytta Folkesambandet til vern for seg sjølv. Eg kann her skyta inn at dette synet på fransk sambandspolitikk berre tvo dagar fyre samtalen min med Beck hadde fått eit slag offisiell stadfesting i di at den franske fyrsteministeren då hadde slege på at Frankrike vilde gå ut or Folkesambandet om det ikkje fann hjelp for seg der. Men Beck streka sterkt under at han vilde ikkje på nokon måte at landet hans - eller nokon av dei mindre statane - skulde få bli nytta berre til ei brikke i spelet millom stormaktene. Og han kom difor til den endskapen at Folkesambandet skulde gjeva avkall på dei tvangs- eller makt-rådene som det hadde etter pakta art. 16.

Stortinget har set av dei aktstykkja som er framlagt for det, at då eg tala om sanksjonsspørsmålet i forsamlinga for Folkesambandet den 11 september i fjor, då sa eg at om so sambandet ikkje kunde greia å hindra krig, så hadde det likevel ei viktig internasjonal gjerning på det humanitære og sosiale området. Eg må peika på at tanken til den polske utanriksministeren ikkje går so langt som til å avgrensa Folkesambandet berre til slikt eit arbeid. Og for min part heldt eg då òg fram at sambandet burde kunna bli ståande i slik ei form so det etter kvart likevel kunde bli ei politisk makt. Beck var endå meir positiv. Han nemnde den store fyremunen som det er med Folkesambandet, at statsmennar frå alle land jamt kan møtast der og samråda seg om dei millomfolkelege spørsmåla. Og andre har mint om at sambandspakta har i art. 11 forskrifter som kan og bør bli utnytta til å få i stand dryfting og midling i stridsspørsmål millom statane fyrr dei beint fram har skapt fåre for krig. Til sjuande og sist er det kanskje slikt

avverjings-arbeid som er det viktigaste i den millomfolkelege politikken. Det er gjerne for seint å gripa inn når partane alt skal til å fara laust på einannan. I so måte kan ein visseleg taka stor lærdom av den måten det etiopiske spørsmålet vart medfare på i Folkesambandet.

Ein kann då setja det polske og det russiske standpunktet i desse spørsmåla imot einannan på den måten at ein segjer: Sovjet-Samveldet vil oppvæpna Folkesambandet, Polen vil avvæpna det. For min part har eg i samtalane mine med europeiske statsmenn jamt halde fram at det som har vore til størst skade for heile folkesambandspolitikken, det som bl.a. har drive Tyskland fram til dei traktatbrota det har gjort, det er at det ikkje har vore mogleg å få gjennomført noko av den nedvæpninga som var ei fyresetning for Folkesambandet. Eg trur nok at alle må vedkjenna seg at dette i det minste i nokon mun er sant. Men i spørsmålet om slik nedvæpning for dei einskilte statane fann eg òg ei motsetning millom Polen og Russland. De veit at Sovjet-regjeringa gjorde framlegg på nedvæpningskonferansen om ålmenn avvæpning for alle statane. Men Litvinoff meiner at kan ein ikkje få slik full avvæpning, so er det inkje gagn i å tala om stykkevis nedvæpning, - alt eller inkje! er hans standpunkt. Den polske utanriksministeren derimot meinte at kunde ein berre få ein ålmenn avtale om ei aldri so lita byrgjing på nedvæpning, so vilde det ha mykje å segja for sjølve dei internasjonale kjenslene; det vilde draga med seg ei avspaning, ei roing, i det sjelelege tilstandet millom folka, og berre det vilde vera ein vinning.

Dessutan har eg tala om den tanken som eg gong på gong har halde fram her i Stortinget, - at ein burde koma fram til ei ålmenn dryfting om alle dei ulike spørsmåla som det gøymer seg krigsfåre i. Denne tanken har no vorte meir og meir ålmenn. Jamvel på fransk side, der dei fyrr har sett seg so sterkt imot all slik oppriving i spørsmål som dei meinte skulde vera endeleg avgjort med fredstraktatane i 1919, har dei no teke til å reisa krav om slik dryfting. Og franskmennene vil so gjerne binda alle spørsmåla i hop. Etter dei røymslone eg har gjort, trur eg nok at sume spørsmål endå er so såre so det er vanskeleg å få dei dryft på fordomsfri vis. Eg trur ein blir nøydd til å taka spørsmåla eitt for eitt. Og det som då ligg nærast fyre, - som ein kan få dryft utan det vekkjer altfor mykje mistru eller illvilje, - det er det som gjeld koloniane. Den polske utanriksministeren sa at han visste ingen ting som kunde duga so godt til ei avspaning i Europa, som at Tyskland fekk tilbake i det minste sume av koloniane sine. Og han meinte at dette slett ikkje var utenkjeleg. Eg nemner serskilt at den romanske statsministeren som elles tenkte so "fransk", so konservativt, om dei millomfolkelege spørsmåla, like eins heldt det for rimeleg at vestmaktene vilde lempa seg noko etter Tyskland i kolonikrava.

Eg har ifrå alle desse samtalane mine det ålmenne inntrykket at det er fullt av ulike meiningar i Europa om alle dei politiske spørsmåla som no er uppe. Og med det same eg kom heim tykte eg mest det var eit reint kaos eg kom ifrå. Men di meir eg har fått tenkt på det, di meir har eg fått set meininga i dette kaoset. Eg trur at det til sjuande og sist er svært nyttig at alle dei internasjonale spørsmåla soleis har kome på

flot. Det var det som var den store fåren at ein hadde freista på å læsa alle spørsmåla fast, - denne tanken som har fått det merkelege uttrykket i den franske fredsplanen, at på 25 år skulde ein ikkje ha lov å reisa noko nytt spørsmål i Europa. Dei røynelege hendingane har tvinga folk og statsmenn i alle land til å taka upp all ting til ny ettertanke, og det kan bli til stor vinning at dei soleis har rive seg laus ifrå fastgrodde meiningar. På den måten kan vi endeleg nå fram til fritt og ubunde ordskifte, og det må ein helse med glede.

Eg trur ikkje at det nye ordskiftet so fort kan føra fram til endelege resultat. Eg trur at i det minste dei næraste månadene må koma til å bli ei tid som er fylt med diskusjon, med dryfting og rådleggjing. Eg har høyrte med glede at ingen ute i Europa trur på nokon krigsføre nett i denne stunda, so for so vidt òg er det gode vilkår for dryfting. Og eg vil vona at denne tida kan bli rik på grøde for framtida.

I alt dette ordskiftet kan dei små statane òg få høve til å bera fram sine tankar. Både den tyske og endå meir den franske fredsplanen som er framlagt, gjeld då heile rettsskipnaden millom statane og serskilt innanfor Folkesambandet. Og det er sagt at vi med det første kan venta ein engelsk fredsplan òg. Alt dette må då til slutt koma fram for den ålmenne forsamlinga for Folkesambandet.

I det minste i nokon mun må spørsmåla bli dryft på rådsmøtet no den 11 mai, og samstundes er det varsla om at sanksjonskomiteen, det vil segja 18-mannskomiteen, skal bli kalla i hop. Skal den taka avgjersler i sanksjonsspørsmåla, anten den eine eller den andre vegen, so lyt nok med det same heile den store koordinasjonskomiteen bli samla. Det blir soleis nok av høve til millomfolkeleg dryfting alt no med det fyrste.

Det kan vera all grunn for dei små statane til å fyrebu seg til denne dryftinga, og både den hollandske og den spanske regjeringa har bede om å få samråd med dei nordiske regjeringane og eit par andre som står i nokolunde same stillinga, ubundne av alle alliansar. Alt fyrr eg kom heim, fekk eg tala om desse innbjodingane med den finske og den svenske utanriksministeren, og endskapen har vorte at vi skal møtast til dryfting i Genève no straks fyrr rådsmøtet. Fyrst skal vi ha eit møte berre imillom dei nordiske utanriksministrane og den hollandske; det er vi som kjenner oss nærast bundne til einannan, og vi har det formelle sambandet at ein av denne gruppa brukar vera medlem i Rådet. Etterpå skal vi fem møtast med representantar for Spania og Sveits, og om Belgia ynskjer vera med, skal det òg få koma. Vi skal då talast ved om dei ålmenne internasjonale spørsmåla og høyra på meiningane åt kvarandre. Eg vil gjerne streka under at avgjersler skal vi ikkje taka. Vi blir ansvarlege for standpunkta våre kvar for seg, og det er slett ikkje gjeve at vi blir einige i alle ting. Kanskje vi ikkje vil taka endeleg standpunkt dessmeir i alle spørsmåla. Hovudsaka er det meiningsbyttet vi kan få i stand. Det trur eg i alle tilfelle må bli nyttig. Eg reiser difor til dette møtet om nokre dagar, og eg vonar då at eg kan koma tilbake til Stortinget med endå

betre grunnlag for politikken vår enn eg i denne stunda kan ha.²

Presidenten: Jeg takker den ærede utenriksminister for den interessante redegjørelse han har gitt.

Bonde: Det har vært overmåte lærerikt å følge utenriksministerens redegjørelse for den foretatte reise gjennom Europa, men vi får av skildringen et forstemmende inntrykk av tilstanden i Europa. Vi befinner oss jo faktisk idag som før på randen av en vulkan, og vi kan når som helst vente krig, og vi kan vente Folkeforbundets sammenbrudd.

Dette er et uventet resultat om fornuften hadde rådd. Ti hvis man ganske nøkternt ser på tingenes objektive tilstand i Europa, så må man bli klar over at det faktisk idag materielt sett ikke er noen årsak hverken til krig eller til interessemotsetninger, fordi vi nu lever i en ny tid hvor det er overflod av alt det som menneskene skal leve av. Menneskene burde altså møtes i samarbeide i stedet for i kiv og mistenksomhet. Det er mat nok til alle i verden. Men da kan det ikke være annet enn feilaktige idealer og feil tenkemåte som fører frem til de middelalderske tilstande som vi faktisk har nu. Det er voldssystemet og maktsystemet som regjerer i verden idag, og Mussolini har utvilsomt rett når han triumferende uttaler at det er den gamle romerske ånd som hersker i verden!

Det synes mig da fremfor alt å være nødvendig at man kommer sammen til drøftelse av hvilke dypereliggende årsaker der er til denne tingenes tilstand. Det er jo av stor interesse å høre utenriksministerens meddelelse om at statsmennene vil komme sammen til drøftelse i Genève, men jeg mener at det fører ikke frem! For det vil utvilsomt bli da, som utenriksministeren meddelte at han hadde fått inntrykk av i de forskjellige hovedstæder, at enhver vilde tenke på sig selv og sine egne snevre nasjonale anliggender, mens det som foreligger, er et internasjonalt spørsmål. Det som trenges, er sjelelig oppløring av årsakene både til de finansielle vanskeligheter i verden og til krig idag. Det måtte derfor være innlysende riktig at der ikke blev en internasjonal konferanse av statsmenn, men at den norske regjering innbød til en videnskabelig konferanse på fritt grunnlag her i nøytrale land, hvor alle de videnskabelige spørsmål blev tatt opp til inngående klarlegning av årsakene. Det er nemlig så at det å spre lys, spre opplysning om tingenes sanne årsaker, det fører frem til et resultat.

Vi oplevet nettop borte i Bergen at dampkjelen sprang på en av Bergenske Dampskibsselskaps båter, "Ursa". Flere menneskeliv gikk til spille ved den leilighet. Og det første man gjorde efter den ulykken, var at man samlet alle eksperter på området for å få klarlagt hvad årsakene var til eksplosjonen. På den vis var det mulig å forebygge fremtidige ulykker både på eget skib og andres. Det er akkurat det samme som vi trenger å gjøre i anledning samfundslivet som er i ferd med å eksplodere, og jeg vilde sette overmåte pris på om vår utenriksminister, som selv er videnskapsmann, vilde gå i spissen her med denne internasjonale videnskabelige konferanse.

² Hit gjengitt etter trykt, hemmelig referat.

For forholdene idag - jeg gjentar det - er noe helt annet enn de har vært før i verden.

Jeg vil inntrengende rette denne henstilling til den norske arbeiderregjering, som vilde sette sig et minnesmerke ved å gå i spissen på dette område.

Joh. Ludw. Mowinckel: Stortingets medlemmer har visstnok med den største interesse påhørt utenriksministerens redegjørelse for hans reise, og jeg mener vi kan være glad over at utenriksministeren gjorde den reisen. Ganske særlig tror jeg at besøket i Moskva var av nytte. Ikke minst av hensyn til det som utenriksministeren selv nevnte, det spente forhold som er mellom Sovjet og Finnland, tror jeg det kan ha vært overmåte nyttig at Norges utenriksminister kunde, om man så vil si, berolige litt av den misstemning som hersker mellom de to land, og som så ofte gjør sig gjeldende og som også kaster skygge over vårt forhold til Sovjet-Samveldet.

Ellers var beretningen ikke lys eller lystelig. Det som sterkest springer i øinene, er i virkeligheten Sovjets sterkt krigerske politikk, hvor krigersk Sovjet er. Man kan nok si at de er krigersk på den måte at de er det av forsvarshensyn, men sikkert er det at en så sterkt positiv og aktiv oprustningspolitikk som nu drives også av Sovjet, er den største fare for Europas fred. Det er karakteristiske motsetninger i grunnen mellom Sovjets politikk og Polens politikk. Sovjet vil ikke ha et felles forbundsmilitærpoliti, som Frankrike vil ha. Men Sovjet vil at visse stormakter i tilfelle, eller visse makter - det var jeg ikke riktig klar over hvorledes det lå an - visse makter av Folkeforbundet skal bemyndiges til å gripe inn like overfor en påstått paktbryter. Men det vil jo ikke si annet enn at det betyr en europeisk krig, en konsekvens som jo også utenriksministeren drog. Og det er et stort spørsmål om hvilken av de to fremgangsmåter, den franske eller den russiske, som er mest avskrekkende. Teoretisk skulde jeg dog tro at den franske virker noe mere tiltalende, for den forutsetter en almindelig politimessig optreden like overfor en paktbryter, mens den annen forutsetter stormakter som pålegges å utføre straffekspedisjoner mot en slik angriper. Polens stilling er mere en laissez faire-politikk. Det vil la utviklingen gå sin gang, og synes såvidt jeg forstod utenriksministeren, mere å ville holde hele Folkeforbundet tilbake, la Folkeforbundet utvikle sig som best det kan, og så se tiden an. Jeg hadde inntrykk av at også overfor fredelige sanksjoner stillet Polen sig reservert. Men hvordan nu enn dette blir, så gir det jo en uhyggefølelse det hele, særlig fordi det er de aktive, de sterkt rustede stormakter som hevder krigspolitikken i denne forbindelse. Sovjet synes nu å være like trykket av angst like overfor Tyskland som Frankrike har vært og er det, og det gir jo et bilde av Europa som simpelt hen er til å gråte over. Før har vi synes det var bekymringsfulle forhold mellom Frankrike og Tyskland, og vi har jo alltid med glede hilst de skritt som har vært gjort for å bedre det forhold, og vi har ment det var det springende punkt i Europas utvikling å søke å få bedre tilstande istand mellom Tyskland og Frankrike. Nu er det nye moment kommet til at Sovjet synes å være like engstelig for Tyskland som Frankrike

er det, og hvad vil det bety? Det vil si, at på begge sider av Tyskland har vi veldige militærmakter som lever i en angst som meget lett og nærliggende kan få eksplosive utslag. For en tilstand av den art, når frykten holdes nede med så veldige rustninger som de som idag preger både Sovjet og Frankrike, vil meget lett kunne finne utslag i en preventiv krig, som da intet folkeforbund vil kunne hindre. Dette ser også svært mørkt ut, og man har grunn til å spørre litt nærmere om en tredje stormakt, som utenriksministeren ikke nevnte i denne forbindelse, om Storbritannias stilling og innflydelse i den hele sammenheng. Det som har vært det bedrøvelige i utviklingen, er jo nettopp det at Storbritannia i den europeiske politikk ikke har hatt den ledelse som det kunde ha hatt. Det stod for en måned siden i Gøteborgs Handels- og Sjøfartstidning en meget interessant artikkel av professor Segerstedt som han kalte "Den tapte nøkkel", og det var en ganske treffende karakteristik av Storbritannia og Storbritannias politikk som den stormakt som hadde hatt nøkkelen til situasjonen i sin hånd, men dessverre hadde mistet den, til skade for hele Europa.

I dette - jeg tror jeg med rette kan si - forferdelige bilde som idag er oprullet for oss gjennom utenriksministerens erfaringer på reisen, kommer et annet bilde til, som bare flyktig blev berørt, det er forholdet mellom Etiopia og Italia. Nu ligger Etiopia, et medlem av Folkeforbundet, beskyttet av Folkeforbundets pakt, knust til jorden. Og den fred som idag kan opnåes, er ikke engang en Laval-Hoare-fred. Det er mange idag som sier: hadde man bare lyttet til Laval-Hoare-planen dengang, hadde man kanskje funnet en løsning, som ikke var tilfredsstillende, men som kanskje ialfall hadde vært mere tilfredsstillende enn den løsning man nu opnår. Man står nu like overfor en diktatfred så ydmygende for Folkeforbundet, at jeg frykter for at det dessverre vil knake i Folkeforbundets sammenføininger. Men spørsmålet er: hvorledes vil Folkeforbundet stille sig til en diktatfred? Der kommer et nytt og meget vanskelig problem. Jeg talte forleden dag med en fremstående utenrikspolitiker, det var utenriksminister Sandler i Stockholm. Han sa at Folkeforbundet vil aldri akseptere en tvangsfred. Dertil sa jeg at det må formodentlig Folkeforbundet gjøre. Nei, sa han, Folkeforbundet har ikke anerkjent Manchukuo den dag idag. Men den dag kommer, sa jeg, at Folkeforbundet kommer til å erkjenne Manchukuo også, og Manchukuo ligger jo litt fjernere enn Italia. Det er en utenkelig ting, selv om Sandler kan ha teoretisk rett, det er en utenkelig ting at Italia dag efter dag, måned efter måned, kanskje år efter år, skal holdes utenfor det europeiske samspill, som tilfellet vilde være hvis ikke freden anerkjennes, hvor hård freden enn kan være. Folkeforbundet har i virkeligheten ikke annet alternativ nu enn å søke å medvirke til en så god fred som mulig. Men derved kommer Folkeforbundets anerkjennelse av freden ganske anderledes nær enn utenriksminister Sandler tenkte sig. Dette er det annet problem som vi står overfor.

Så kommer vi til det siste og viktigste, og det er vår egen stilling i dette helvete. Det er med den største tilfredshet jeg har hørt om det forestående møte mellom de

såkalte nøytrale. Jeg ønsker utenriksministeren all lykke til det møte. Det møte er et viktig møte. Det må jo reise spørsmålet om vår nøytralitet. Nøytralitet er et ord som ikke gjelder lenger, sier man; som medlem av Folkeforbundet har vi ingen nøytralitet. Ja, da mener jeg, som jeg allerede sa under trontaledebatten for åpne dører, at da må vi undersøke om vi ikke kan skape oss en nøytralitet, om vi ikke kan gjenskape vår nøytrale stilling. For i en situasjon som denne, hvor der er tale om krig mellom to mektige europeiske statsgrupper, hvor kanskje den ene gruppe, Frankrike og Russland, påstår at den annen gruppe er angriper, er skyldig, er forbryder, og krever vår bistand, der kan lett den situasjon inntre, at det er vår død og ulykke om vi gir noen av de to stormaktsgrupper vår bistand. Det er hvad der melder sig og nu banker på vår dør, ganske anderledes sterkt enn de gangene vi har talt om dette før. Vi må overveie, og overveie alvorlig, om vi ikke med medlemskap i forbundet kan gjenvinne vår frihet, jeg sier uttrykkelig med medlemskap i Folkeforbundet, fordi jeg mener, som også utenriksminister Koht gav uttrykk for idag, at Folkeforbundet tross alt er et veldig aktivum. Der har Beck rett, at hvor mørkt det enn ser ut, så er dog Folkeforbundet det forum hvor man kan snakke til hverandre. Og jeg har nevnt det før her, at efter innmarsjen i Rhinland, så var det - tross det paktbrudd som innmarsjen i Rhinland betød, og den krenkelse den var for Locarno-maktenes rettigheter - dog Folkeforbundets pakt som hindret at det brudd bragte en øieblikkelig krig. Det medførte at man talte med hverandre og at man vant tid. Og det er jo nettop den tid som nu representerer en så stor gevinst, og som utenriksministeren mente vilde være tilstrekkelig lang til drøftelse av både det ene og det annet, fordi - hvad han trodde det var riktig å understreke - i Europa mener man ikke at en krig er nær forestående. Det er altså det jeg hadde lyst til å konkludere med, at man under de forhandlinger som finner sted - det er kanskje meningen, skjønt det kom ikke så tydelig frem hos utenriksministeren - sterkt må ha sin oppmerksomhet henvendt på vår stilling i tilfelle av en storkonflikt i Europa, og søke å nå dertil at vi kan holde oss utenfor den på samme måte som før gjennom en objektiv og upartisk nøytralitet like overfor begge de stridende parter. For det som vi står like overfor nu, det er ikke en folkeforbundsaksjon like overfor en eller annen angriper, det er en stormaktskrig mellom mektige oprustedede grupper i Europa. Også jeg forstår meget godt Litvinovs og også Frankrikes frykt for Tyskland. For det er det såre og det triste, at den utenrikspolitikk som Tyskland driver, det er en utenrikspolitikk som uten hensyn til traktater bare krever den rett for Tyskland selv, som Tyskland mener det moralsk er berettiget til. Det er nettop den største fare at Tyskland har ment, og like frem hevder, at det på grunn av den stilling det er bragt i ved Versaillestraktaten, har rett til å bryte traktater. Det er selvfølgelig en permanent og varig krigstrusel, hvis ikke den situasjon kan diskuteres eller drøftes bort. I så henseende spiller det en stor rolle hvilket svar nu Hitler vil gi på det spørsmålsskjema som Storbritannia har sendt ham eller sender ham i disse dager. Såvidt jeg har forstått, vil spørsmålene bli bragt frem i en såvidt mulig forsonlig form.

Anderssen-Rysst: Det var ikke min hensikt nu å fremkomme med noen kommentarer til den ærede utenriksministers interessante redegjørelse her. Jeg går ut fra at redegjørelsen - som jo har fått en egen aktualitet ved de siste dagers begivenheter - vil bli trykt, og at Stortingets medlemmer således vil få anledning til nærmere å studere den, og senere komme tilbake til de spørsmål som omhandles i den. Men jeg vil benytte anledningen til å spørre den ærede utenriksminister om hvorvidt man under hans drøftelser med den russiske utenriksminister også kom inn på et spørsmål som har vært berørt tidligere her i Stortinget i år, nemlig spørsmålet om mulighetene for opnåelse av forhandlinger med Sovjet- Russland om selfangsten i Nordishavet. Regjeringen har antydnet at den bestreber sig for å få Russland i tale på det punkt. Jeg representerer et distrikt som har stor økonomisk interesse av at dette spørsmål får en løsning, og Stortinget har jo en kjenning av at det knytter sig store vanskeligheter til de nu aktuelle forhold, og av at man må søke å få en annen ordning av selfangstspørsmålet enn den vi for øieblikket har. Hvis den ærede utenriksminister kunde gi opplysninger om dette spørsmål, og om man under disse forhandlinger har berørt spørsmålet om en konvensjon med Russland hvorefter nordmenn og russere kommer mere på like fot med hensyn til selfangsten i Nordishavet, antar jeg det vilde være av interesse for hele Stortinget å høre dette.

Bonnevie: Jeg kan ikke undlate ganske kort å nevne et par spørsmål som brenner i mig. For det første nevnte utenriksministeren at Litvinov var misfornøiet med Danmarks politikk, og hr. Mowinckel har nevnt en annen politikk, nemlig den svenske utenriksministers, som går ut på sterkere sanksjoner, eller ihvertfall går ut på at man ikke kan tåle en tvangsfred like overfor Etiopia. Jeg vil da bare få lov til å si at jeg stadig har hatt det inntrykk, at den politikk som har vært drevet i tilslutning til den danske utenriksministers, har styrket diktatorenes prestige i Europa. Er det ikke slik at den fredspolitik som går ut på at nu i øieblikket må det for enhver pris ikke bli krig, og nu må det ikke bli noen skjerpelse av sanksjonene, den styrker Hitlers og styrker Mussolinis makt? Og er det ikke slik at det egentlig er Litvinovs standpunkt som der er det rette i hovedsaken? For mig står det slik med hensyn til dette med sanksjoner, at svake sanksjoner eller ingen sanksjoner kan fri fra krig i øieblikket, middelsstore sanksjoner innebærer krigsfare i gammel forstand, men meget sterke sanksjoner skulde kunne utelukke et forsøk på angrepskrig.

Og så et annet og siste moment: Alle må jo hilse med glede de forhandlinger som nu skal finne sted i Genève, og at den norske utenriksminister går vel orientert til disse forhandlinger. Men denne forsamling vet ikke - jeg vet ikke og jeg tror ikke denne forsamling vet det - hvilke synsmåter Norges utenriksminister vil gjøre gjeldende, enten synsmåter som i det vesentlige stemmer med de russiske og franske, eller synsmåter som stemmer med de polske i sanksjonsspørsmålet.

Likeledes mener jeg det vilde være av interesse å vite hvorledes denne forsamlings syn er på det.

Det er jo for øvrig slik, at om utenriksministeren sier at ingen tror på noen krigsfare nu, så er det allikevel levende i bevisstheten for oss alle at vi er midt oppe i krig, og at vi føler oss medansvarlige i den krig som nu nærmer sig sin avslutning i Etiopia.

Braadland: Det var meget interessant å følge utenriksministeren i hans redegjørelse for den reise han nettop har foretatt. Det kunde naturligvis gi anledning til en rekke av betraktninger; men jeg vil gjerne til å begynne med fremheve det samme som blev nevnt av hr. Mowinckel, nemlig nøytralitetsspørsmålet, sådan som situasjonen nu ligger an. Jeg mener det er for øieblikket et av de viktigste spørsmål i norsk utenrikspolitikk. Med hensyn til Folkeforbundet er det jo ganske klart at vi nu er kommet til et avgjørende punkt i Folkeforbundets historie, og jeg er enig i den betraktning som utenriksministeren kom med. Der er i grunnen kun to veier, enten en forsterkning av Folkeforbundets midler, som altså antydtes av utenriksminister Litvinov og delvis av Frankrike, eller en reformering mere i retning av det som den polske utenriksminister Beck har gjort sig til talsmann for. Jeg er ikke et øieblikk i tvil om, at hvis man ser på de faktiske i Europa foreliggende forhold, vil den eneste praktiske vei være den som er antydtes av den polske utenriksminister. Det er ikke tvil om at i dette øieblikk vil der ikke være mulighet for å komme til hvad man vil kalle en effektiv sanksjonspolitikk og i tilfelle da i forbindelse med militære sanksjoner. Jeg tror ikke det fører frem. Men derimot er jeg også enig med hr. Mowinckel i at det at vi kan beholde Folkeforbundet som en institusjon er uhyre viktig. Det er uhyre viktig at det finnes et forum hvor Europas statsmenn kan møtes, og jeg vil i den forbindelse gjenta hvad jeg har nevnt her i Stortinget tidligere, da i sin tid spørsmålet om den tysk-østerrikske tollunion blev diskutert av rådet i Genève, at både fra den franske utenriksminister - dengang Briand - og fra den tyske utenriksminister Curtius blev det sagt, at hvis vi hadde hatt en institusjon som Folkeforbundet i 1914, hadde der kunnet være en mulighet for å undgå verdenskrigen. Jeg mener at den sikreste vei til å ødelegge Folkeforbundet nu, det er å spende buen for høit. De som vil tjene Folkeforbundet, bør arbeide for at man nu holder sig de strengt realistiske faktorer for øie.

Alf Mjøn: Jeg mener at det er meget interessant å få den redegjørelse som utenriksministeren her har gitt, og Stortinget har jo også krav på å få en sådan. Men meningen hermed er vel også at det kunde bli anledning til en orientering for utenriksministeren og at han derigjennem kan høre Stortingets mening. Det er ikke nok med samtaler underhånden. Tiden inntil den 11te, da rådet skal møtes dernede, er kort, og det er bra at de nordiske land møtes litt før - jeg vilde for øvrig satt pris på at de nordiske land hadde hatt en sammenkomst noe lenger forut og ikke bare en dag eller to forut dernede. Det vilde derfor være heldig at utenriksministerens redegjørelse blev trykt og at representantene kunde få tenke over saken og

dermed gi en rettleiding, en orientering. Denne sak er overmåte viktig, den gjelder ikke bare den sittende regjering, men også Stortinget, det er overfor Stortinget utenriksministeren senere vil redegjøre for stillingen, idet det ikke vil bli truffet noen avgjørelse, som han sa.

Jeg mener at man kan være så enig man være vil i Litvinovs standpunkt at man skulde gått til sanksjoner på et tidligere tidspunkt og temmelig kraftige sanksjoner, om ikke nettop militære så ialfall oljesanksjoner. Jeg er enig med Litvinov i at man skulde gått til det med en gang. Jeg tror man i alle land føler at Folkeforbundet ikke har optrådt med den nødvendige kraft fra begynnelsen av, men det er jo også første gang dette med sanksjoner er prøvet. Men det vil jeg ha sagt at Folkeforbundets autoritet tåler ikke en sådan knekk, efterat det har uttalt så klart og tydelig at det skal ikke lønne sig for en angriper. Der er jeg enig med utenriksminister Sandler, og jeg vil ialfall som medlem av Stortinget for mitt vedkommende som orientering for utenriksministeren si at jeg vil gå langt på den vei at man - innen man senere får truffet de nødvendige bestemmelser for en omordning av Folkeforbundet, belært av de vunne erfaringer - bemyndiger et eller flere medlemmer av Folkeforbundet til å sørge for at Folkeforbundets autoritet oprettholdes, at det altså ikke skal lønne sig for en angriper - la Laval- Hoareplanen være så sin sak, at man i tilfelle kan gå med på noe - men at det ikke skal gå an mot Folkeforbundets beslutning å få underlagt sig et helt, stort, selvstendig land, som er medlem av Folkeforbundet, og som har krav på beskyttelse. Det vilde være et resultat som Folkeforbundet ikke tåler. Jeg skulde ønske at der kan skje noe i den retning, så man kan finne en utvei til det. De 52 stater kan dog ikke være med på å sette sin beslutning helt ut av kraft. Det blev uttalt i så skarpe former, Italia blev erklært som tydelig angriper av 52 stater, og hvis det da skal lykkes å berøve et helt land dets frihet, så må der finnes en utvei bort av det, selv om man skulde bemyndige visse større land til å optre for å foreta en avstraffelse eller ialfall motsette sig eller ikke anerkjenne det resultat som foreligger. At sanksjonene i en eller annen form fortsetter, vilde også kanskje virke i det lange løp. Man er jo i Folkeforbundet blitt enig om at de økonomiske tap som er opstått for forskjellige land, skal man finne en eller annen form for å erstatte. Jeg mener at Folkeforbundet ikke må gi sig, som om det overhodet ikke eksisterte.

Presidenten: Den neste inntegnede taler er utenriksministeren, men hr. Mowinckel har bedt om å få stille et spørsmål, og med utenriksministerens tillatelse gir jeg ordet til hr. Mowinckel.

Joh. Ludw. Mowinckel: Det jeg gjerne vilde nevne, og som jeg kunde nevnt med en gang isted, det var sanksjonsspørsmålet som jo nu vil bli aktuelt, og som formodentlig også vil bli drøftet mellem de nøytrale. Vi lider jo sterkt under disse sanksjoner og ønsket ved å være med i sanksjonene var jo, at de skulde ha en virkning, at vi skulde opnå et resultat sammen med de øvrige folkeforbundsstater i den retning som hr. Mjøen nu

nevnte. Det er ikke opnådd, og da bør det spørsmål drøftes mellom de nøytrale, hvorledes man videre skal forholde sig, om man skal fortsette en håpløs og kostbar kamp mot noe som dessverre ikke er en realitet, eller om man av hensyn til teoriene skal fortsette denne kamp med meget store ofre for oss. Hvis der på dette område virkelig var et samhold, som så å si nu vilde kunne kverke Italia økonomisk ved hjelp av sanksjoner, så kunde det la sig høre, men det samhold eksisterer ikke, det har ikke engang eksistert så sterkt som det burde ha gjort. Vi hadde eksempel på det i oljesanksjonene, men der er dog med hensyn til oljesanksjonene den ting å bemerke, som kanskje hr. Mjøen ikke er fullt ut opmerksom på, at De Forenede Stater ikke var med og ikke vilde være med.

Statsråd Koht: Det var heilt rett, som hr. Mjøen sa, at fyremålet med den utgreiinga som eg gav her, var å vekkja eit ordskifte innanfor Stortinget; men eg kunde ikkje venta at Stortinget med ein gong skulde taka avgjersle. Eg vil ikkje sjølv heller i denne stund binda meg til avgjerslor, og eg har difor lagt vekt på, at når eg reiser til dette møtet i Genève, vil eg ikkje der heller vera med på avgjerslor; men eg vil få grunnlag so langt som råd er, for dei avgjerslone som vi må koma til å taka, og eg reknar difor òg, som eg peika på, med at eg vil koma til Stortinget på nytt med desse spursmåla.

Det er eit spursmål som no sist hr. Mowinckel har reist serskilt, og som naturleg må melda seg straks, og det er spursmålet om sanksjonane mot Italia. Eg kann då nemna at det som hr. Mowinckel i det fyrste innlegget sitt fortalde um samtalen sin med den svenske utanriksminister Sandler, det gjekk i røynda tilbake på eit framlegg frå den hollandske utanriksministeren um at dei små statane som står på rettsgrunnen, skulde segja frå til rådet i Folkesambandet at vi ikkje vil vera med på å godtaka ein som dei kallar det sigersfred, ein diktatfred, som Italia fastset for Etiopia. Eg dryfte dette spursmålet med utanriksminister Sandler, og eg spurde aller fyrst kva han meinte med dette ikkje å godtaka ein slik fred, og han tenkte seg då at Italia vilde koma til Folkesambandet og krevja godkjenning og eit slag moralsk oppreising for seg sjølv, krevja at Folkesambandet skulde godkjenna den italienske politikken, krigen mot Etiopia, som rettvís, bygd på eit rett og lovleg grunnlag, og eg sa at det kann det sjølv sagt ikkje vera tale um at Folkesambandet vil gjera. Men på den andre sida kann ikkje Folkesambandet meir enn andre institusjonar eller menneske i verda gjera seg blind for eit faktum; for eit faktum står vel no frå denne stund fast, eit syrgjeleg og uhyggeleg faktum, men likevel eit faktum: Etiopia krasa. Då melder spursmålet um sanksjonane seg, og um ein vil halda på at desse økonomiske sanksjonane som er sett i verk mot Italia, skal bli ståande. Eg trur i grunnen ikkje at noko menneske kann tenkja seg at det er rimeleg; for kva termin skulde ein setja? Kann ein tenkja seg at ein skulde halda uppe slike sanksjonar i ævelege tider? Eller til ein kanskje hadde teke Etiopia tilbake frå Italia? Dette er for meg politikk utanfor det reale, so eg kann ikkje tru at det i røynda kann bli tale um det. Eg trur at Folkesambandet får vedkjenna seg det nederlag det har lide. Det er eit tap for Folkesambandet;

men det vilde vera dumt av alle som er med i Folkesambandet, å segja: Nei, vi har ikkje lide noko nederlag endå, vi skal driva på med denne - vi kann vel segja vonlause politikken.

Det som kann bli eit stort spørsmål for oss og for heile verda, det er grunnlaget for framtida, og eg hadde nær sagt ikkje venta anna enn at det her i Stortinget skulde vera ulike meiningar, plent som eg fann det millom statsmennene ute i Europa. Eg trur ikkje ein har rett til, soleis som det kanskje kunde liggja i det hr. Bonnevie sa, å venda noko serskilt lastord mot Danmark eller kanskje mot andre små statar innanfor Folkesambandet for di dei ikkje har drive sanksjonane hardt nok, ikkje har ført den politikken som hr. Bonnevie kjennemerkte med dei orda at sterke sanksjonar kunde ha hindra krig. Eg trur vi får vedkjenna oss at det er usemja millom Frankrike og England som avgjorde heile spørsmålet, og denne usemja står der framleis, og det får vi vel òg segja at små statar åleine kann ikkje gjennomføra sanksjonar, korkje økonomiske eller andre. Men spørsmålet melder seg då for framtida: Skal vi føra denne politikken med sikte på sterke sanksjonar? Eller skal vi gjeva upp dette? Eg har ikkje vilja binda meg sjølv altfor sterkt i dette spørsmålet, nett for di eg gjerne vil halda mine eigne tankar so frie som råd er for dei tankar og dei argument som kunde koma fram frå andre sidor; men eg må vedgå at når ein talar um desse sterke sanksjonane, som vel å merka må gjelda stormakter, so kjem ein ikkje utanum at då går ein til slutt fram til dei militære sanksjonane, og, so vidt eg skyna hr. Bonnevie, meinte han òg det same, at det vilde ein vera nøydd til. Eg må ærleg vedgå at for meg er det noko av eit vonbrot å høyra tale som dette frå ein mann som hr. Bonnevie, som heile sitt liv har vore so ihuga ein pacifist; for det er då i røynda den gamle tanken, at mot krig skal ein setja makt, at det er makta som ein då skal setja inn, og hjelper ikkje den økonomiske, so den militære. Det er den tanken som råder hjå dei store statane i denne stunda, det kann vi ikkje dylgja. Eg vil gjerne nemna, sidan hr. Mowinckel so sterkt peika på den russiske oppvæpninga, at den same oppvæpninga går for seg i Storbritannia, hjå denne "fredelege" stormakta, der òg har vi desse veldige framlegga um nye løyvingar til væpning, so dette går for seg hjå alle stormaktene at dei væpnar seg mot krig. Men det er vel just den gamle politikken dette, at vil du ha fred, skal du fyrebu deg på krig. Eg ser det ikkje annarleis jamvel innanfor Folkesambandet heller enn at det å halda på denne politikken, er det same som å halda på evig krigstilstand. Då trur eg for min part mykje meir på den - um ein vil - gamle fredspolitikken, at vi fyrst og fremst skal stila på avvæpning, og eg trur at den rette måten å vinna makt på for Folkesambandet, det er at Folkesambandet tek i bruk dei fredelege rådene, fredshjelperådene som det har til å avverja krig.

Det store misgrepet i det etiopiske spørsmålet var ikkje det, at sanksjonane ikkje vart gjennomført sterkt nok, det store misgrepet ligg mykje lenger tilbake. Det ligg tilbake til den stunda, då det etiopiske spørsmålet i det heile vart reist og kom inn for Folkesambandet, og Folkesambandet dreiv på i tri fjordungsår berre å snakka, tok ikkje det minste omsyn til dei

klagone som kom frå Etiopia eller dei faktiske ting som gjekk for seg med at Italia sende herstyrke av hundretusen på hundretusen av mann til Eritrea og Somaliland. Der låg misgrepet, at ikkje Folkesambandet greip inn med ein gong, tok upp spursmålet fast og sterkt med det same. Det er der eg meiner at framtida for Folkesambandet ligg, at ein skal nytta ut og ikkje vera redd for å nytta ut den artikkelen i folkesambandspakta som gjev kvar einaste medlem rett til å peika på og taka fram alle stridsspursmål som kann føra til krig, og setja inn der det ein kann av dei midlingsråder som Folkesambandet har. Eg trur at det må vera den rette politikken for Folkesambandet. Det løyser for min tanke av seg sjølv spursmålet om nøytraliteten vår, at når vi ikkje skal bruka militære maktråder innanfor Folkesambandet - ja, då er vi dermed nøytrale. Eg meiner at det må vera vårt standpunkt, at vi ikkje skal vera med på militære maktråder, so har vi ingen rett til å krevja at dei andre skal bruka dei, det må vi endeleg hugsa på. Her er ein konsekvens, ein samanheng i denne politikken.

Eg trur at eg hermed har gjeve so vidt klårt ord for dei tankane som eg i det minste fyrebils har um desse spursmåla, so Stortinget godt ser kva grunnlaget er i det minste for mine synsmåtar. Og eg må då leggja attåt at det var alle desse store politiske spursmåla som eg nytta tida mi til å dryfta med dei utanlandske statsmennene som eg har tala med på denne ferda mi, som slett ikkje var so lang, som ikkje gav meg so mange dagar nokon stad, og eg har ikkje nokon stad teke upp serskild spursmål um vårt tilhøve til den staten eg kom til, - det er spursmål som eg trygt har late liggja i hendene på dei faste representantane som vi har i desse landa. Og eg vil då på det serskilde spursmålet som hr. Anderssen-Rysst vende til meg, um forhandlingar med Sovjet-Samveldet um selfangsta i Kvitesjøen, nemna at um det blir det forhandla i Moskva. Der ligg det fyre framlegg frå norsk side til forhandling, og det blir dryft millom legasjonen der og sovjetregjeringa.

Vegheim: Jeg har med stor interesse hørt på de innlegg som er blitt levert her. Jeg kan ikke si annet enn at det forbauser mig en smule at det hersker en viss undring over at stormaktene setter sine egne interesser så sterkt i forgrunnen. Jeg har aldri sett noe annet karakteristisk trekk ved den politikk som er blitt ført i Folkeforbundet, enn netop at de forskjellige stormakter har forsøkt å mele sin kake så godt som de på noen måte kan, og jeg kan heller ikke si at vi er så svært meget bedre. Når jeg tenker tilbake på de diskusjoner som vi har ført omkring Folkeforbundet og omkring den italiensk-etiposke konflikt, så har omkvedet stadig vært dette: Ja, hvorledes skal vi nu hytte vårt skinn på beste måte, hvorledes skal vi komme mest mulig smertefritt fra økonomiske sanksjoner, og hvordan skal vi stille oss for på ingen måte å bli blandet inn i militære sanksjoner? Når dette har vært tonen her, - og det er naturligvis den samme tone som har gjenlydt i de andre land, både i England og Frankrike og i de mindre stater, all den stund innstillingen til fredspolitikken er slik - ja, kan man da i virkeligheten vente noe annet resultat enn det som foreligger idag? Jeg for min del har ikke ventet noe annet

resultat. Hvis man hadde villet fred, måtte man selvsagt gått ganske anderledes aktivt inn. Jeg vil gjerne understreke det som utenriksministeren uttalte i sitt siste innlegg: at den avgjørende feil som Folkeforbundet har begått, ligger temmelig langt tilbake, først og fremst i at man lot Italia sende den ene ekspedisjon etter den annen med soldater uten å gripe inn, at det gikk trekvart år uten at det minste blev gjort, uten at de husket på at det eksisterte et dokument som heter Folkeforbundspakten. Først da mesteparten av soldatene var kommet til Etiopia, begynte de å få det travelt, men selvfølgelig var det for sent.

Når vi står overfor de to syn som representeres henholdsvis av Polens utenriksminister, Beck, og av Russlands utenriksminister, Litvinov, så er jeg for min del ikke i tvil om at det syn som er mest i overensstemmelse med virkeligheten, er Litvinovs. Jeg tror ikke man kan sette personer som Hitler og Mussolini i klasse med ordinære statsmenn, de danner en klasse for sig som uten tvil har egenskaper langt mere tilfelles med de amerikanske gangsters enn med nogenlunde skikkelige mennesker. Det ser man da også ved å betrakte krigsførselen i Etiopia. Mot et naturfolk, primitivt utrustet på alle mulige måter, anvendes hele den moderne teknikkens verste mordvåben, ja ikke bare teknikkens, men også kjemiens forferdeligste mordvåben. Ansikt til ansikt med det billede som avisene nu om dagen ruller op av det som er foregått og foregår i Etiopia, så er det oplagt at slike gangsters som Dillinger og Carpis og alle de andre blegner fullstendig bort, de blir atomer ved siden av de forbrydere som står i spissen for en slik politikk.

For å komme frem til noe nytt og bedre enn det som er, så fører efter min mening ingen av de veier som pekes på, frem til noe mål. Det første som må gjøres, er å revidere Versailles-traktaten, og det er først og fremst Frankrike imot. Polen var villig - efter hvad utenriksministeren sa - til å gå med på at Tyskland skulde få tilbake noen av sine kolonier. Det vilde være interessant å høre om det samme Polen er villig til å opgi den polske korridor, eller om det er noen utsikt til å få løst Memel-spørsmålet. Jeg tror dette ligger ganske anderledes nær den aktuelle situasjon idag og er et ganske anderledes aktuelt spørsmål. Og en annen hovedoppgave som må løses - og det håber jeg kommer frem under de forhandlinger som nu forestår i Genève - er fordelingen av råstoffkildene. Dette tema har vært oppe i de senere år, men det ser ut til at det er ytterst vanskelig å få det frem i forgrunnen. Disse to oppgaver: revisjon av Versailles-traktaten og en omfattende diskusjon om fordelingen av verdens råstoffkilder forekommer mig å være de centrale.

Hr. Mowinckel var betuttet over Sovjet-Russlands oprustning og var bange for at det kunde føre til krig. Jeg kan ikke finne noen krigsårsak i selve de oprustninger som finner sted, krigsårsakene ligger ganske anderledes dypt. For å finne frem til dem tror jeg det lønner sig bedre å diskutere forholdet mellem de såkalte mette og de såkalte sultne stater. Herav er det at spenningen opstår, en spenning som fører til den kapprustning som nu pågår, og Sovjet-Russland er sikkert i sin gode rett når det ruster op slik som det gjør, for Tyskland må i egen interesse - Hitler må for å bevare makten - gå inn

for en aktiv utenrikspolitikk og har tydelig sagt fra, at hans mål er å utvide Tyskland innover i Ukraine. Jeg kan være enig i at det er dårlig realpolitikk ikke å bøie sig for faktum, det er så. Men det er flere måter å bøie sig på også, en måte er å bøie sig direkte, en annen er å følge Gambettas ord om å tie med en krenkelse som er begått, men stadig tenke på den. Jeg for min del tror, at selv om Mussolini får en så ærefull fred som han vil i Etiopia, behøver ikke det siste ord å være sagt i og med det. Vi kan ennu oppleve - og forhåpentlig vil vi oppleve det - at den traktat som kommer i stand, ikke vil være stort mer verd enn det papir den er skrevet på. Jeg er enig i at i den situasjon vi står, med den lille makt vi representerer, har vi all grunn til ikke å stille oss i forgrunnen, men å være forsiktige. Men jeg synes nok også at man bør vise litt måtehold når det gjelder intimiteten og vennskapet overfor den slags stater som Italia og de andre som har brutt eller vil komme til å bryte de mest elementære lover menneskene mellom.

Bruun: Det er et ordsprog som sier: "Wenn jemand eine Reise tut, dann kann er was erzählen." Vi fikk høre resultatet av utenriksministerens reise, og vi syntes alle sammen det var meget interessant. Imidlertid tror jeg dessverre at hverken hans reise eller våre overlegninger her får noen synderlig innflydelse på begivenhetenes utvikling. Det er et spørsmål som i denne forbindelse reiser sig for oss og som etter min mening er av langt større interesse, og det er: Hva skal vi gjøre i tilfelle av at denne konflikt som utenriksministeren forutså som liggende i det minste innenfor mulighetens grenser, bryter ut? Vi er nu i et hemmelig møte og må kunne se sannheten i øinene, og sannheten er jo den at vi i øieblikket er et helt avvebnet folk. Nu sies det at ingen nøytralitet lenger er mulig, og hva skal vi gjøre i tilfelle av at vår nøytralitet blir krenket? Jeg går ut fra at dette spørsmål har vært drøftet meget nøie i Regjeringen og meget nøie i Forsvarsrådet. Det vilde vel nærmest være mord å sende våre helt ukampdyktige fartøier mot moderne skib, og å sende våre folk som ikke er utrustet med de aller nødvendigste midler i en moderne kamp, mot militært moderne utrustede soldater. Et annet spørsmål som også reiser sig i denne forbindelse, er at noe større valg har vi vel ikke, vi må stå på dens side som har makten på havet; enhver annen opmarsj vilde for oss være døden. Når vi nu har negligert vårt forsvar slik at vi er en avvebnet nasjon, at vi ikke har annet enn hvite flagg, enn protester i det folkeforbunds navn som vi idag ser har hatt svært liten virkning, så mener jeg at man må trekke op linjene for hva vi skal gjøre. Det kan hende at det er gjort, og jeg går ut fra at det må være gjort av dem som har ansvaret for landet, men jeg kan også forstå at disse ting er for hemmelige for Stortinget, og jeg vil bøie mig for det. Imidlertid vilde det interessere mig å høre om disse linjer er trukket op. Hvis vi ikke kan få vite hva de går ut på, må vi bøie oss for det, men det er mulig at utenrikskomiteen eller den store utenrikskomite har fått vite det, og fra en representant for Regjeringen, kanskje nettop fra utenriksministeren som har gitt anledning til dette spørsmål, vilde det være interessant i dette møte å få høre om linjene er trukket op, selv om vi ikke kan få høre hvilke.

Presidenten: Presidenten hadde ikke egentlig tenkt at dette skulde foranledige noen forsvarsdebatt. Det er andre ting som skal diskuteres her.

Bruun: Det var ingen forsvarstale.

Presidenten: Jeg ser at forsvarsministeren heller ikke er til stede her, og jeg kan ikke skjønne at det er det rette tidspunkt til å diskutere disse spørsmål.

Lykke: Den største betydning ved utenriksministerens reise tror jeg ligger i at han selv nu kanskje er kommet virkeligheten mer nær enn han muligens tidligere har vært. Ialfall har han gitt mig inntrykk av å ha sett svært optimistisk og idealistisk på disse ting før, men siden han blev utenriksminister har han naturligvis hatt føling av at meget her i verden ikke er så godt som han har tenkt sig det. Nu har han vært ute og talt om disse ting, særlig om de mest nærliggende ting i Europas utenrikspolitikk idag, med andre statsmenn i Europa, og, som jeg sa, jeg tror det har vært utmerket både for ham og for det land han representerer. Det jeg særlig synes jeg vil gi ham rett i, er hvad han sa om dette spørsmål: Hvordan skal man ta det forhold som er opstått ved Italias seier over Etiopia? Det er klart at Mussolini kommer ikke og ber om Folkeforbundets godkjennelse av hvad han gjør i Etiopia. Jeg tror den ærede utenriksminister har fullstendig rett i at nu får Folkeforbundet erkjenne sitt nederlag og ta situasjonen sådan som den faktisk foreligger. Det nytter ikke å fortsette sanksjoner, for, som utenriksministeren sa, hvilken tidsgrense skal man sette? Nei, sanksjonene må bortfalle i og med at det nye faktiske forhold er etablert. Det kan godt være, som hr. Vegheim sa, at der kan komme en dag da Italia får angre dette, og jeg håber også inderlig at den dag må komme da det viser sig at man ikke ustraffet kan gjøre det som et medlem av Folkeforbundet nu har gjort mot et annet. Det var et forhold med hensyn til disse sanksjoner som vi har nevnt her før, og som særlig berører Norge, og det var det forhold jeg tillot mig å nevne engang i høst, nemlig Islands stilling til sanksjonene. Det har jo vist sig at de spådommer som kom frem under diskusjonen her med hensyn til hvordan Island vilde benytte denne situasjon, de har holdt stikk. Island er, når det passer det, en del av Danmark, og når det passer det ikke å være det, spiller det solo. Det har for oss vært en meget kostbar historie, og jo før vi kan komme vekk fra sanksjonene jo bedre, mener jeg, kanskje ikke minst av den grunn at vi idag står uhyre svakt.

Med hensyn til de hovedsynspunkter som er gjort gjeldende overfor Folkeforbundet, vil jeg erklære mig enig i den polske utenriksministers syn på det. Det går aldri i verden med et militært stormaktsfolkeforbund - altså med militære maktmidler - det kan ialfall ikke jeg tenke mig. Og hvis det er så at vi vil oprettholde militære sanksjoner, javel, da må vi, som utenriksministeren sier, være klar over at vi selv også må være villig til å delta i militære sanksjoner. Det nytter ikke å forlange at andre skal foranstalte militære sanksjoner overfor

angripere, og selv nekte å være med. Litt etter litt vil dette folkeforbundsspørsmål måtte lenkes til opfatningen innen de forskjellige land med hensyn til det nasjonale forsvar - det kommer vi ikke forbi. Vi behøver ikke å ta dette op idag, det er jeg helt enig med den ærede president i, men på den annen side synes jeg nok det var bra at vi fikk en liten debatt etter utenriksministerens redegjørelse, når det er så få dager om å gjøre før dette møte skal være mellom de nøytrale lands utenriksministre, og også så kort tid til det skal være rådsmøte i Folkeforbundet. Jeg vet ikke om ikke også utenriksministeren har den største interesse av å høre Stortingets mening. Jeg vil opriktig talt si at jeg erklærer mig helt enig med ham i det spørsmål han nevnte med hensyn til Folkeforbundets stilling overfor Italia. Med hensyn til spørsmålet om Folkeforbundets videre oppbygging etter dette nederlag tror jeg ikke at utenriksministeren enda for oss har tilkjennegett noe bestemt standpunkt, men Folkeforbundet må selvsagt på en eller annen vis reorganiseres. Vi som er medlemmer av Folkeforbundet, og som i Folkeforbundet har sett et stort aktivum for freden mellom folkene, vi kan ikke uten videre gi Folkeforbundet på båten; men vi må være klar over at Folkeforbundet må reorganiseres på en eller annen vis. Jeg tror ikke vi kan reorganisere det som en institusjon utstyrt med militære maktmidler, men jeg er ikke i tvil om at Folkeforbundet kan utstyres som et forum, som det blev sagt her, hvor alle staters menn kommer sammen og diskuterer fredelige ting, sociale og kulturelle spørsmål, hvilket litt etter litt også vil føre med sig - og det må der legges an på - en større mellempøkelig forståelse også på andre områder. Hvis det er så at det er en mulighet for å få reist disse meget ømfintlige kolonispørsmål, så tror jeg Folkeforbundet bør ta de spørsmål op under sin ledelse; for derom er der heller ikke tvil, og der ligger en kilde til megen fremtidig krigsfare.

Bonde: Tidligere utenriksminister Mowinckel kom inn på spørsmålet om hvordan man skulde skaffe noe nytt og noe bedre enn de kaotiske tilstander som vi nu er borte i, og han nevnte i den forbindelse "den tapte nøkkel". Den tapte nøkkel - det er nettopp det at vi har glemt den erkjennelse at det er åndslivet som har den avgjørende betydning for alt som skjer i verden. Det er tanken som går forut for alle handlinger. Tenker vi feil, så handler vi feil, og når vi ser det kaos som er i verden idag, kan vi med sikkerhet gå ut fra at verdens statsmenn tenker feil. Vi befinner oss i en tankekrise. Jeg mener at den tapte nøkkel nettopp er det som kunde føre frem til den sjelelige oppløring av årsakene til all misstemning og all interessemotsetning i verden, og jeg vil håpe at utenriksministeren som jo er representant for vår videnskap, deler dette syn. Vi vet fra det daglige liv, at hvis der er et spent forhold mellom to mennesker, f.eks. innen et ekteskap, så kan misstemningen løses ved en psykologisk oppløring av årsakene til misstemningen. Dette er jo en videnskabelig kjensgjerning. Det fører ikke frem å famle i mørket, vi må komme dithen at vi tar disse spørsmål videnskabelig op. Når nu statsmennene fra de nøytrale land skal komme sammen til forhåndsdrøftelse i Genf, vil jeg på ny henstille til vår

utenriksminister at han tar det spørsmål op om en nøytral videnskabelig konferanse. Det er realpolitikk, da går man til bunns i saken og da ser man sannheten i øinene. Jeg håber som sagt at utenriksministeren, til tross for at han ikke har svart med et ord på min første henvendelse, allikevel vil ha dette under velvillig opmerksomhet. Det er den mulige vei vi kan gå hvis vi vil nå frem til fredelige forhold i Europa og i vårt land.

Bonnevie: Utenriksministeren gav uttrykk for en viss forbauselse eller skuffelse over at jeg som pacifist var stemt for sterke sanksjoner. Det er mig maktpåliggende å uttale at denne skuffelse da ikke bare må gjelde mig personlig, men den må gjelde f.eks. hele det engelske arbeiderparti, den må gjelde den faglige konferanse som nettop fant sted i London, og den må gjelde det bispemøte som i høst fant sted her i Norge. Saken er vel den at, la oss si, de utpregede støtter av fredsbevegelsen, har et noe annet syn nu, enn de kanskje hadde dengang utenriksminister Koht var Norges fredsforenings formann. Vi mener det har vært anledning til i vår tid å se klarere på krigen og få et klart bilde av krigen som forbrydelse, og ut fra det syn, og fordi vi tillike, på samme måte som utenriksministeren, vil bekjempe de nasjonale rustninger, mener vi det er mulig og riktig og nødvendig å arbeide for et sterkt mellomfolkelig, om nødvendig, militært vern, som kan behandle angrepskrigen som den forbrydelse den er. Det er en fullstendig konsekvens i det syn, enten man er enig eller ikke enig i det.

Jeg vil også for min del, i all vennskabelighet, om jeg må bruke det uttrykk, få uttale at jeg som gammel fredsvenn er litt skuffet over utenriksministerens standpunkt når han om Etiopia sa omtrent dette, at vi må slå oss til tåls med at Etiopia nu er knust, vi må regne med det som en kjensgjerning - jeg vet ikke om jeg citerer det ordlydende, men det var vel meningen. Jeg er på ingen måte enig i det. Nettop som fredsvenn, som tilhenger av mellomfolkelig rett vil jeg aldri slå mig til tåls med urett, så lenge det er en kulturverden vi lever i. Jeg deler der den hollandske utenriksministers, den svenske utenriksministers og Litvinovs synspunkt, og det gleder mig at det her i salen også har fått støtte av min partifelle Vegheim, mens hr. Mowinckel og hr. Lykke nærmest synes å helle til det motsatte synspunkt.

Bruun: Jeg må uttale min beklagelse over at presidenten har forstått mig så dårlig, at han kunde bebreide mig at jeg optok en forsvarsdebatt her. Jeg trodde, når det var en utenrikspolitisk debatt som følge av utenriksministerens redegjørelse, at det var nokså meget på sin plass å drøfte det spørsmål, hvad vi skal gjøre i tilfelle av at den krig inntreffer som utenriksministeren i det minste trakk op som en mulighet. Hadde det vært en forsvarspolitisk debatt, hadde man talt om at man burde opruste o.s.v.; - jeg gjorde nettop ikke det, jeg innrømmet at vi i øieblikket er avrustet, og spurte om hvad vi i tilfelle skal gjøre. Jeg synes det måtte ligge meget nær å opta det spørsmål, da jeg trodde vi her skulde behandle realiteter og ikke føre mere eller mindre akademiske diskusjoner.

Anderssen-Rysst: Jeg tillot mig å spørre den ærede utenriksminister om et bestemt spørsmål - efter min mening av meget stor betydning for norsk næringsliv - var blitt berørt under de drøftelser som vår utenriksminister hadde med Litvinov i Moskva. Den ærede utenriksminister svarte herpå at forhandlinger om slike spørsmål ikke inngikk i reisen program denne gang. Jeg kan godt forstå dette og vil ikke ytterligere opholde mig ved det, jeg synes det er meget fortjenstfullt av den ærede utenriksminister å ha tatt den reise. Men jeg hadde personlig meget sterkt ønsket at dette spørsmål var blitt tatt op i Moskva, fordi jeg tror at spørsmålet er særlig vanskelig og særlig delikat. Jeg har mine store tvil om man kommer noen vei her - jeg håber jeg får urett i det - uten at utenriksministrene personlig taler sammen, ialfall om selve spørsmålet om forhandlinger. Jeg har ikke villet rette noen kritikk mot utenriksministeren, og jeg håber at spørsmålet må kunne løses allikevel, først slik at man får forhandlinger, og dernæst at disse forhandlinger fører til et positivt og gunstig resultat for norsk selfangst.

Presidenten: Det har i debatten vært reist spørsmål om å la trykke utenriksministerens redegjørelse. Presidenten vilde anse det heldigst om spørsmålet om trykning av utenriksministerens redegjørelse blev overlatt til presidentskapet, under konferanse med utenriksministeren. Hvis ingen uttaler sig derimot, vil det bli gått frem på den måte.

Protokollen for det hemmelige møte referertes og foranlediget ingen bemerkning.

Møtet hevet kl. 19.00.